

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної програми
Початкова освіта
Кушніренко Юлія Юріївна
Керівник: к.філолог.н., доцентка
Сидоренко Н.І.
Рецензент: Пуленець Т. В.,
заступник директора з навчально-
виховної роботи Херсонської
загальноосвітньої школи І-ІІІ ст.
№50 ім. Р. Набєгова

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ...	7
1.1. Сутність та функції самоконтролю в освітньому процесі.....	7
1.2. Формування навичок самоконтролю молодших школярів у процесі навчання	14
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	18
2.1. Обґрунтування педагогічних умов формування та розвитку навичок самоконтролю у молодших школярів	18
2.2. Діагностика вихідного стану сформованості навичок самоконтролю молодших школярів	21
2.3. Формувальний експеримент з розвитку навичок самоконтролю молодших школярів	27
2.4. Аналіз результатів експериментальної роботи.....	42
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	57
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача	57
Додаток Б. Тренувальна вправа «Будиночок для голок»	59
Додаток В. Дидактичні ігри та ігрові ситуації.....	60

ВСТУП

Однією з ключових характеристик інноваційної освіти є формування в учнів здатності до самостійного пізнання та розвитку. Цей процес передбачає розвиток таких загальнопізнавальних навичок як рефлексія, самоконтроль та самооцінка, які дозволяють учням усвідомлювати свої навчальні досягнення, виявляти прогалини та недоліки у знаннях і самостійно їх долати. Державний стандарт початкової освіти, Закони України («Про освіту», «Про повну загальну середню освіту»), підкреслюють, що саме розвиток таких навичок є основою для формування ключової компетентності – уміння вчитися протягом усього життя.

Сучасні соціокультурні умови вимагають від людини постійного навчання та саморозвитку. У цьому контексті на перше місце виходить завдання підготовки конкурентоспроможних особистостей, здатних до самостійного прийняття рішень та адаптації до змін. Саме тому сучасна освіта дедалі більше орієнтована на розвиток суб'єктної позиції учня, що передбачає формування в нього здатності до самостійного пізнання, критичного мислення та саморегуляції. Така позиція учня виявляється у бажанні та здатності до самостійного навчання, що є неможливим без розвитку навичок самоконтролю. Самоконтроль дозволяє учню брати відповідальність за власне навчання, критично оцінювати свої досягнення та визначати шляхи подальшого розвитку.

Педагогіка та психологія вже мають значний теоретичний фундамент для дослідження проблеми контролю у навчанні. Роботи таких дослідників, як О. Савченко, В. Бондар, В. Паламарчук та О. Митник, зосереджені на вивченні функцій, видів, методів та форм контролю, що є ключовими аспектами цієї проблеми. На стику психології та дидактики виникла ціла низка досліджень, присвячених проблемі розвитку самоконтролю. У межах теоретичної концепції навчальної діяльності

психологи та педагоги Н. Бібік, Я. Болубаш, М. Вашуленко, К. Делікатний, С. Дубяга, Л. Журавльова, М. Заброцький, С. Калаур, Л. Кабан, Т. Канівець, О. Киричук, Г. Костюк, В. Легін, В. Лозова, Л. Лутченко, С. Луців, С. Максименко, Н. Морзе, О. Онопрієнко, Л. Павлюченко, С. Покрова, О. Савченко, Л. Сергєєва, А. Цимбалару, В. Чайка аналізують різні аспекти контролю та самоконтролю, формуючи комплексне уявлення про його роль у навчальному процесі.

Перехід від традиційних методів навчання до особистісно орієнтованих вимагає нових підходів до контролю. Якщо раніше контроль був переважно зовнішнім і здійснювався вчителем, то зараз акцент зміщується на розвиток самоконтролю учнів. Цей зсув освітньої парадигми підкреслює необхідність нових досліджень, які б допомогли розробити ефективні стратегії формування самоконтролю, що й зумовило вибір теми магістерського дослідження – *«Формування навичок самоконтролю молодших школярів в освітньому процесі»*.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов, що сприяють формуванню та розвитку навичок самоконтролю у молодших школярів у сучасному освітньому контексті.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

1. Провести аналіз сучасних наукових досліджень, присвячених проблемі формування навичок самоконтролю у молодших школярів.
2. Уточнити понятійний апарат дослідження, зокрема визначити сутність поняття «самоконтроль» у контексті початкової освіти.
3. Розробити систему критеріїв, показників та рівнів сформованості навичок самоконтролю у молодших школярів.
4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність розроблених педагогічних умов.

Об`єкт дослідження – освітній процес сучасної початкової школи;
предмет випускної роботи – педагогічні умови формування навичок самоконтролю у молодших школярів.

Гіпотеза дослідження: формування і розвиток навичок самоконтролю молодших школярів буде відбуватись ефективно за умов:

– *систематичного формування умінь самоконтролю, що базується на послідовному розвитку різних видів рефлексії у молодших школярів;*

– *застосування інтегрованих навчальних завдань, які враховують змістову (знання, вміння), мотиваційну (інтереси, цілі) та процесуальну (способи виконання) складові навчальної діяльності;*

– *заохочення учнів до самостійного аналізу своєї діяльності та взаємодії з іншими учасниками навчального процесу з метою усвідомлення власного прогресу.*

Методи дослідження.

Для вирішення поставлених завдань було застосовано комплексний підхід, що поєднував теоретичний аналіз з емпіричним дослідженням:

- теоретичний аналіз дозволив сформулювати гіпотези дослідження та визначити основні напрямки емпіричної роботи;
- емпіричне дослідження включало педагогічний експеримент, який проводився на базі херсонської ззсо №50 та передбачав використання таких методів збору даних, як спостереження, анкетування, тестування та аналіз продуктів дитячої діяльності;
- отримані результати підлягали кількісній і якісній обробці.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в:

- уточненні та розширенні теоретичних уявлень про сутність та структуру навичок самоконтролю у молодших школярів;
- розробці системи критеріїв та показників для оцінки рівнів

сформованості навичок самоконтролю;

- експериментальному обґрунтуванню ефективності розроблених педагогічних умов, що дозволяє зробити внесок у теорію і практику формування самоконтролю у молодших школярів.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в ході дослідження інтерактивні методи навчання та форми організації навчальної діяльності можуть бути ефективно використані вчителями початкової школи для створення умов, що стимулюють активність і самостійність учнів. Крім того, отримані дані можуть бути використані для розробки спеціальних програм підвищення кваліфікації вчителів, спрямованих на формування у них компетентностей у сфері розвитку навичок самоконтролю молодших школярів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету та отримали позитивну оцінку. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю « До проблеми формування навичок самоконтролю молодших школярів» у збірці матеріалів до VII Міжнародної науково-практичної конференції «World educational trends: lifelong learning in the information society», отримано відповідний сертифікат.

Структура і обсяг випускної роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НАВИЧОК САМОКОТРОЛЮ

1.1. Сутність та функції самоконтролю в освітньому процесі.

У наукових дослідженнях самоконтроль розглядається, як правило, із трьох позицій: філософської, психологічної та педагогічної. У філософії самоконтроль розуміється як властивість людської свідомості та як особливість розумової і когнітивної діяльності. Спираючись на наукові праці з філософії, можна визначити, що самоконтроль розглядається вченими як співставлення ідеального «Я» і оцінки себе як особистості, що діє в даний момент, в результаті якого людина стає задоволена самою собою [76].

Дослідження у галузі психології пов'язують поняття самоконтролю з регуляцією власних дій: самоконтроль розглядається як уміння людини регулювати вироблені нею дії і зв'язати їх із заданою програмою [34, с.452]. Зарубіжний психолог W.Mischel стверджує, що завчена стратегія дій і є самоконтролем, при цьому поняття «самоконтроль» та «самоврядування» автор наповнює одним змістом, називаючи їх «волею». Розглядаючи операції та дії самоконтролю, вчений дійшов висновку, що самоконтроль формується у процесі навчання. Він розуміє самоконтроль як стратегію дій, ототожнюючи цей термін з поняттями «самоврядування» та «воля» [43]. Таким чином, у психологічній науці самоконтроль розуміється як свідоме регулювання суб'єктом власних дій та їх подальша оцінка.

С. Куртась та В. Легін розглядають самоконтроль у структурі навчальної діяльності [36, 37]. Зазначимо, що у роботах цих науковців слово «контроль» використовується у значенні «самоконтроль», оскільки автори розглядають молодшого школяра як суб'єкта здійснення навчальної діяльності, маючи на увазі, що всі дії належать саме школяру. О. Киричук зазначає, що ...«під контролем слід розуміти насамперед

контроль за правильністю та повнотою виконання операцій, що входять до складу дій» [29, с.44].

Вивчення самоконтролю у педагогічній науці починається в Україні у XIX – XX століттях. Наше дослідження спирається на роботи таких вітчизняних педагогів, як Х. Алчевська, Н. Калашнікова, К. Ушинський. Вони розглядають самоконтроль як компонент навчальної діяльності, як найважливішу у формування контрольної діяльності, як фактор підвищення ефективності навчання [22].

К. Ушинський підкреслював важливість самоконтролю саме під час навчання, але при цьому не використовував саме це слово. Педагог визначав самостійну діяльність учнів, виконання ними самостійних робіт як «єдину міцну основу всякого плідного вчення» [75, с.226]. З погляду вченого, самоконтроль перш за все пов'язаний з волею та самостійністю, тому так важливо «навчити дитину усвідомлено вчитися, долучити її до самостійної бесіди з книгою, до самостійної розумової праці» [75, с.231]. Вчений наголошує на важливості вправ для довірливої уваги: «Вправляючи нашу волю чи волю інших у довірливому напрямку уваги, як на зовнішні предмети, так і наші ідеї, ми помічаємо, що ця операція, спочатку важка, робиться дедалі легше» [75, с. 233].

Л. Одерій розглядає самоконтроль як обов'язковий компонент самостійної діяльності, при цьому надаючи функції контролю провідну роль у способі дії. Дослідник відстоює думку про те, що спосіб дії школяра включає виконання орієнтовної, виконавської та контрольної функції в їх єдності, причому провідна з них – функція випереджаючого контролю, тобто, наявність у способі дії орієнтування на результат ще незавершених дій [49, с.115].

О. Онопрієнко розглядає як історичний момент розвитку педагогіки зміни в освітньому процесі, коли замість традиційної системи контролю основною формою став самоконтроль, дослідник запроваджує поняття «програмований контроль» з огляду на розвиток технологій програмного

навчання та широке застосування технічних засобів, які створюють нові можливості для організації освітнього процесу [51, с.386].

Л. Лутченко, аналізуючи самоконтроль як компонент самостійності молодшого школяра у навчальній діяльності, виділила такі його прояви:

- початкова установка на необхідність контрольованого виконання навчальної завдання (готовність відповісти на питання «що роблю?»);
- співвіднесення навчальних дій із змістом навчального завдання;
- перевірка рішення (відповіді) на достовірність та правильність;
- здатність виявити помилку;
- готовність до пояснення можливих причин помилки;
- прагнення усунути помилку;
- порівняння рішень за рівнем вірності та раціональності [40].

Розгляд питання функцій самоконтролю у працях педагогів дозволяє виявити кілька різноманітних точок зору. Вченою О.Курок відзначені такі функції самоконтролю:

- 1) перевірна – передбачає зіставлення самими учнями досягнутої навчальної мети із передбачуваною метою;
- 2) діагностична – дозволяє учням встановлювати умови та причини виникнення помилок;
- 3) навчальна – пов'язана з удосконаленням знань школяра, розвитком розумової діяльності, спрямованої на посилення та уточнення знань;
- 4) виховна – визначає розвиток особистісних вольових якостей учня: критичність, завзятість, самостійність;
- 5) розвиваюча – сприяє розвитку пізнавальних здібностей та мислення учнів початкових класів [35, с.81].

Т. Канівець підкреслює, що дії контролю безпосередньо пов'язані з процесами корекції. Без корекції контроль втрачає сенс. Усвідомлені внесення змін та пропедевтика труднощів можливі лише на основі проведеного контролю [28]. В ідеалі учень повинен бути готовий до коригування своїх дій до початку виконання завдання (до початку вирішення задачі) якби заздалегідь запобігаючи можливим труднощам, спираючись при цьому на відповідність виконуваних кроків засвоєному алгоритму [23].

Контролюючі дії з боку вчителя не завжди необхідні, адже той, хто навчається в цей момент, намагається виявити новий спосіб рішення самостійно. У випадку, коли той, хто навчається (учень) здатний усвідомлено контролювати свої дії, самостійно знайти і виправити свою помилку, прогнозувати та здійснювати необхідні коригувальні дії у процесі виконання завдання, виконувати необхідні операції та повертатися до пропущених чи помилкових у разі невідповідності результату з метою діяльності – саме у цьому випадку в учня формується самоконтроль як один із провідних компонентів навчальної діяльності [23].

Розглянувши поняття самоконтроль, можна сказати, що, незважаючи на різні трактування у філософських, психологічних та педагогічних джерелах, *суть самоконтролю полягає в самостійному порівнянні виконуваних індивідом дій зі зразком і метою*. Відповідно, сформованість самоконтролю позитивно впливає на освітні результати школяра [22, с.405].

Останніми роками у зв'язку з переходом початкової школи на навчання без оцінок формування навчальної діяльності стає пріоритетною метою початкової освіти [18]. Для нашого дослідження важливо було розглянути особливості цього етапу освіти з позиції потенціалу оволодіння самоконтролем.

Психолого-педагогічна характеристика молодшого шкільного віку міститься у працях вчених, як О. Киричук, С. Максименко, Т. Мієр, О. Савченко, О. Янкович та ін. Дослідники визначили такі особливості молодших школярів, як допитливість, відкритість, старанність, довіру. У молодшому шкільному віці учні починають усвідомлювати себе, навчаються бачити результати своєї роботи, готові до набуття нових знань та умінь [28, 43, 44, 82].

Молодший шкільний вік є найсприятливішим для формування самоконтролю як компонента навчальної діяльності, адже у цей віковий період навчальна діяльність є провідною. Новоутвореннями у цей віковий період (7-11 років) є довільність психічних явищ, внутрішній план дії, рефлексія. Без самоконтролю оволодіти цими новоутвореннями неможливо, що дає додаткові підстави вважати: у цьому віці раціонально формувати самоконтроль. Дія самоконтролю та самооцінки, будучи важливими компонентами навчальної діяльності, на рівні початкової освіти сприяють формуванню довільності та свідомості дій суб'єкта [44].

Вивчення наукової літератури дозволило дійти висновку, що формування самоконтролю є не ізольованим процесом, а компонентом цілісної навчальної діяльності, тому вважаємо доцільним проаналізувати підходи до її структури.

Незважаючи на відмінності у визначенні особливостей структури навчальної діяльності у різних дослідників, аналіз наукових джерел довів загальний погляд на *змістовні компоненти навчальної діяльності: потреба та мотиви, навчальні завдання та їх реалізація у навчальних діях (або операціях), контроль та оцінка*. Навчання передбачає виконання низки дій, властивих діяльності людини в цілому. Відрізняє навчальну діяльність від будь-якої іншої діяльності предметний зміст [61].

Будь-яка навчальна дія складається з відповідних операцій, які можуть змінюватися в залежності від поставлених умов вирішення навчальної задачі. Контроль входить до структури навчальної діяльності,

будучи її обов'язковим компонентом і нерозривно пов'язаний з іншими структурними одиницями навчальної діяльності. Нам імпонує погляд Л.Павлюченко, яка наголошує на важливості для навчальної діяльності самостійного вирішення навчальної задачі для відкриття джерела знань. Вчена доводить, що навчальна діяльність складається з кількох взаємозалежних компонентів:

- 1) навчальна задача, яка по суті є способом дії, що необхідно засвоїти;
- 2) навчальні дії, в результаті яких формується передбачення дії і відбувається початкове відтворення зразка;
- 3) дія контролю, що полягає у зіставленні відтвореної дії із зразком;
- 4) дія оцінки ступеня засвоєння змін, що відбулися у самому суб'єкті [53, с.9].

Як зазначає О. Савченко, сучасна початкова освіта має на меті сформувати в учнів здатність до самонавчання, розвинути здібності до організації своєї діяльності, спонукати учнів до самостійності [73, с.89].

Важливу роль у досягненні таких цілей належить розвитку здібності молодшого школяра до самоконтролю. Необхідність вирішувати завдання формування та розвитку самоконтролю у молодших школярів обумовлюється тим, що на рівні державних документів зафіксовано відповідальність початкової освіти за формування у молодшого школяра навчальної діяльності, найважливішими компонентами якої є самоконтроль і самооцінка, отже, без даних компонентів навчальна діяльність не може бути сформована [60].

Контроль навчальної діяльності – це багатогранний процес, який включає в себе не лише перевірку кінцевого результату, але й аналіз проміжних етапів виконання завдання. Він дозволяє учневі: виявити відповідність своїх дій умовам задачі та очікуваному результату, зрозуміти причини успіхів та невдач, скоригувати свої дії для досягнення

кращих результатів, розвинути навички самостійної роботи та критичного мислення, сформувати стійку мотивацію до навчання. [26].

Здобувач освіти, будучи суб'єктом навчальної діяльності, повинен оволодіти діями контролю та оцінки, оскільки у структурі навчальної діяльності її компоненти завжди взаємопов'язані. Л. Журавльова, Л.Сергеєва звертають увагу на те, що навчальна діяльність – це діяльність щодо змін у самому учневі, її результат – ті зміни, що відбулися під час виконання діяльності у самому суб'єкті. У цьому вчені вбачають основну особливість навчальної діяльності [21].

Діяльність, що призводить до змін у самому суб'єкті, неможлива без формування контролю. За припущенням О. Курок саме дія контролю характеризує всю навчальну діяльність як керований дитиною довільний процес [36].

У структурі навчальної діяльності *самоконтроль* посідає особливе місце. Самоконтроль спрямовує саму діяльність, виступає основою аналізу послідовності вироблених процесів, адже навчальну дію можна назвати довільною тільки за умов здійснення самоконтролю та самооцінювання під час навчальної діяльності [36].

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури і власне розуміння дозволили нам визначити поняття «самоконтроль».

Якщо розглядати *самоконтроль* як *особистісну характеристику*, можна сказати, що *самоконтроль – це здатність до самостійної організації та регуляції діяльності*. У вужчому розумінні самоконтролю як компонента навчальної діяльності ми дотримуємось такого визначення: *самоконтроль – це навчальна дія, спрямована на відстеження відповідності: 1) обраного способу дії поставленій меті; 2) отриманого результату поставленій меті*. У своїй роботі ми спиратимемося на поняття самоконтролю як компонента навчальної діяльності.

1.2. Формування навичок самоконтролю молодших школярів у процесі навчання

Основні положення щодо проблеми становлення самоконтролю були сформульовані понад півстоліття тому, завдяки чому до початку ХХІ століття місце самоконтролю у структурі навчальної діяльності та його значущість закріплені не тільки у наукових доробках вчених, а й у нормативних документах – Державному стандарті початкової школи та Концепції НУШ [12, 33].

Не зважаючи на це, проблеми формування самоконтролю у початковій школі залишаються, як і раніше, актуальними. Практика початкової школи свідчить, що в освітньому процесі простежується тенденція пріоритету функції контролю вчителя, а самі учні мало володіють функцією самоконтролю.. Більшість учнів вважають перевірку знань винятковим обов'язком вчителя і звикають не перевіряти себе. Таким чином, виникає протиріччя між соціальним замовленням на формування активної навчальної позиції учня і традиційно властивим багатьом вчителям сприйняттям здобувачів освіти як об'єктів авторитарного процесу навчання.

Формування самоконтролю молодшого школяра починається з контролюючої функції вчителя, але з самого початку паралельно цьому має будуватися діяльність вчителя, спрямована на підтримку оволодіння молодшими школярами навичками самоконтролю. Робота педагога повинна поєднувати контроль, оцінку та формування у здобувачів освіти самостійної контролюючої діяльності. Вже на початковому етапі навчання важливо навчити учнів самих звіряти свою роботу із зразком і робити висновки.

Загалом, навчальна діяльність не народжується сама по собі, а формується в процесі взаємодії дитини з учителем та навчальним матеріалом. Спочатку учень повністю залежить від допомоги вчителя, але з часом він починає освоювати нові способи дії, вчиться планувати свою

роботу, контролювати свої дії та оцінювати результати. Роль вчителя при цьому полягає в тому, щоб створити сприятливе середовище для розвитку самостійності учня [30].

Сучасному вчителю початкової школи важливо забезпечувати оволодіння молодшими школярами загальнонавчальними діями та вести систематичну роботу з розвитку цих дій до необхідного рівня. Якщо дана робота проводитиметься в недостатньому обсязі, то вже на початковому етапі навчання деякі учні почнуть відставати, при цьому причина буде не в труднощі засвоєння навчального матеріалу, а у відсутності належної уваги до формування навчальних дій. Однією з таких дій є самоконтроль.

Ураховуючи, що функція самоконтролю безпосередньо залежить від такого компонента навчальної діяльності як контроль, важливо усвідомлювати, як він співвідноситься з самоконтролем, які етапи оволодіння контролем та самоконтролем доцільно виділити.

Розглянемо класифікацію контролю Н. Бібік відповідно до досліджень у галузі контрольної діяльності. Згідно з дослідженням вченої, контроль – невід’ємний складовий компонент навчання. Залежно від часу здійснення у навчальному процесі можна виділити три основні його види: *попередній, поточний, підсумковий* [32 с.75].

За словами вченої, *попередній* контроль дозволяє створити індивідуальний профіль кожного учня, виявити його сильні сторони та визначити зони найближчого розвитку. Ця інформація є необхідною для того, щоб побудувати індивідуальну траєкторію навчання для кожного учня.

Поточний контроль, у свою чергу, забезпечує постійний моніторинг навчальних досягнень учнів, дозволяючи вчителю своєчасно виявляти прогалини в знаннях, усувати помилки та підтримувати високий рівень мотивації до навчання [32, с.76].

Дослідження вчених наголошують на важливості функції зворотного зв'язку в процесі навчання і підкреслюють, що той, хто навчається, не може почати себе контролювати, не маючи уявлень про те, як не допустити або виправити помилку. Отже, самоконтроль неможливо почати формувати без уявлення про те, які помилки можна зробити. Це означає, що першочерговим завданням є розуміння значення контролюючої функції вчителя та її прийняття здобувачами освіти, а також розуміння ними, що таке помилка і які помилки можливі при здійсненні дії, що освоюється.

Проте, як показує практика, зразок у навчальній діяльності не завжди сприймається учнями. Як правило, еталон або надається учням у готовому вигляді, або виробляється у колективній діяльності під керівництвом вчителя. У результаті зразок неспроможний становити опору у процесі та результаті діяльності учнів. Основним фактором розвитку самоконтролю виступає розуміння мети та умов діяльності, і навіть регулювання та коригування дій у процесі виконання, тобто поточний контроль. Відтак, за результатами діяльності учень легко проведе *підсумковий* контроль та оцінить результат діяльності. У цьому випадку самоконтроль проявляється у відстеженні кожної операції та загальної послідовності усіх операцій.

О. Савченко розробила технологію формування самоконтролю у молодших школярів, яка передбачає наступні етапи:

1. *Формування свідомості мети самоконтролю:* Учні усвідомлюють важливість самостійного оцінювання своїх навчальних досягнень.
2. *Деталізація процесу самоконтролю:* Дітям детально пояснюються конкретні дії, які вони повинні виконувати для перевірки правильності виконання завдань (наприклад, підкреслення ключових слів, доповнення пропущених елементів тощо).
3. *Організація взаємоконтролю:* Запроваджується система взаємоперевірки виконаних завдань у парах або невеликих групах.

4. *Оволодіння прийомами самоконтролю:* Учні опановують різноманітні прийоми самоконтролю, такі як використання пам'яток, зразків, алгоритмів.
5. *Індивідуальний підхід до виправлення помилок:* Вчитель організовує індивідуальну роботу з учнями для корекції помилок та закріплення правильних способів виконання завдань.
6. *Візуалізація процесу самоконтролю:* За допомогою різних матеріальних носіїв (підкреслення, доповнення тощо) учні візуалізують свої дії під час самоконтролю, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу [73, с.33-34].

Така технологія дозволяє системно формувати у молодших школярів навички самоконтролю, що є важливим компонентом їхньої навчальної діяльності.

Отже, самоконтроль є когнітивним процесом, який передбачає усвідомлення учнями власних навчальних дій, їхнє порівняння з еталоном та виявлення відхилень. Формування навичок самоконтролю у початковій школі є важливим напрямком педагогічних досліджень, оскільки сприяє розвитку самостійності, відповідальності та успішності у навчанні. Це обумовлено підвищеними вимогами сучасної освіти до рівня самостійності та відповідальності учнів.

Розділ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Обґрунтування педагогічних умов формування та розвитку навичок самоконтролю у молодших школярів.

Формування навичок самоконтролю є компонентом загальної педагогічної системи навчання молодшого школяра. Відтак, діяльність вчителя з розвитку означених навичок базується на загальнонавчальних дидактичних принципах. Деякі з них є принципами, вважаємо необхідним конкретизувати з урахуванням особливостей теми дослідження.

Зупинимося на принципах більш докладно.

Принцип систематичності. Без реалізації цього принципу не може працювати жодна педагогічна система, оскільки систематичність – це головна умова формування будь-якого вміння. У контексті формування навичок самоконтролю молодшого школяра цей принцип проявляється в наступному: дії самоконтролю формуються

- 1) на різних навчальних предметах та інтегрованих курсах;
- 2) у різних навчальних ситуаціях у межах кожного предмета та інтегрованого курсу;
- 3) у ході самостійної навчальної діяльності молодших школярів.

Принцип усвідомленості у процесі освоєння та виконання дій.

Дотримання даного принципу проявляється в тому, що вчитель в освітньому процесі забезпечує розуміння молодшими школярами: яку дію необхідно контролювати зараз і як її потрібно контролювати. Поки здобувач освіти не усвідомить, яку саме дію він повинен контролювати, він не може вибудувати свій контроль як усвідомлену дію. Крім того, молодший школяр у ході самоконтролю, не менш усвідомлено повинен ставитись до власних труднощів і помилок, своєчасно фіксувати, що саме у нього «западає», усвідомлювати місце виникнення помилки, адже в

такому випадку учневі легше контролювати та запобігати у подальшому її виникненню.

Принцип індивідуалізації та врахування особливостей формування самоконтролю. Цей принцип вимагає урахування в освітньому процесі індивідуальних утруднень, що забезпечує здатність надати кожній дитині можливість дотримуватися його індивідуальної динаміки, а також застосовувати індивідуальний рівень сформованості дій та навичок самоконтролю.

Принцип єдності змісту освіти тісно пов'язаний із принципом диференціації та інтеграції компонентів процесу навчання і проявляється в тому, що формування досліджуваних навичок адаптується та інтегрується щодо специфіки змісту навчального предмету чи інтегрованого курсу, підпорядковуючись загальній меті: розвитку самоконтролю.

Виділені нами принципи є основою для визначення дидактичних умов, дотримання яких сприятиме становленню у молодших школярів навичок самоконтролю:

- *систематичного формування умінь самоконтролю, що базується на послідовному розвитку різних видів рефлексії у молодших школярів;*
- *застосування інтегрованих навчальних завдань, які враховують змістову (знання, вміння), мотиваційну (інтереси, цілі) та процесуальну (способи виконання) складові навчальної діяльності;*
- *заохочення учнів до самостійного аналізу своєї діяльності та взаємодії з іншими учасниками навчального процесу з метою усвідомлення власного прогресу.*

Перша дидактична умова. Щоб молодші школярі могли успішно оволодіти рефлексивними вміннями, необхідно спочатку ознайомити їх з теоретичною основою цього процесу. Це означає, що діти повинні зрозуміти, що таке самоаналіз, які існують способи самоконтролю та за

якими критеріями можна оцінити свою роботу. Далі, діти повинні закріпити ці знання на практиці, виконуючи різноманітні завдання під керівництвом вчителя. Як зазначає О. Киричук, цей процес відбувається за певним алгоритмом: спочатку вчитель демонструє, як виконувати те чи інше завдання, потім учні виконують завдання разом, а згодом – самостійно. Тільки після того, як учні навчаться оцінювати роботу своїх однолітків, вони зможуть перейти до самооцінки. [28, с.56].

Друга дидактична умова акцентує на необхідності інтеграції знань з різних предметів. За словами О. Пошетун, завдання, які ми пропонуємо учням, мають не лише демонструвати зв'язки між предметами, а й розвивати в них універсальні вміння, такі як аналіз, порівняння, узагальнення. Ці вміння допомагають учням бачити цілісну картину світу, а не окремі ізольовані факти. Для досягнення цієї мети автори пропонують використовувати різноманітні методи, зокрема дидактичні ігри, проекти, інтерактивні вправи та інші. Інтеграція знань з різних предметів – це не просто механічне поєднання окремих елементів, а створення єдиного цілісного образу. Такий підхід дозволяє учням бачити, як різні галузі знань взаємопов'язані між собою, і як отримані знання можуть бути застосовані на практиці. [30, с.72].

Третя дидактична умова підкреслює, що ефективне навчання відбувається тоді, коли учень стає активним суб'єктом навчального процесу. Взаємодія з учителем і однолітками, використання різноманітних форм роботи та рефлексія своїх дій і досягнень – все це сприяє формуванню в учнів позитивного ставлення до навчання та розвитку їхніх пізнавальних здібностей. Рефлексія є важливим інструментом для саморозвитку, оскільки вона дозволяє учням відстежувати свої прогрес, виявляти свої сильні сторони і слабкі місця, а також планувати подальшу роботу.

Дії педагога мають мотивувати учнів на самоконтроль, орієнтувати на знаходження та виправлення помилок, створювати позитивне

ставлення до ситуацій контролю та самоконтролю. Важливо спонукати молодших школярів провести самоконтроль до здійснення вчителем контрольної функції. Допомагаючи молодшому школяру освоїти механізми самоконтролю, навчаючи його контролювати власну діяльність, вчитель створює ситуацію прийняття дитиною оцінки його роботи з боку вчителя. Таким чином, той, хто навчається, починає розуміти, як буде перевірено та оцінено його роботу з боку педагога. Цей підхід дозволяє молодшому школяру усвідомити різницю між оцінкою роботи та оцінкою особистості, що у свою чергу попереджає негативне ставлення до навчальної діяльності загалом.

2.2. Діагностика вихідного стану сформованості навичок самоконтролю молодших школярів

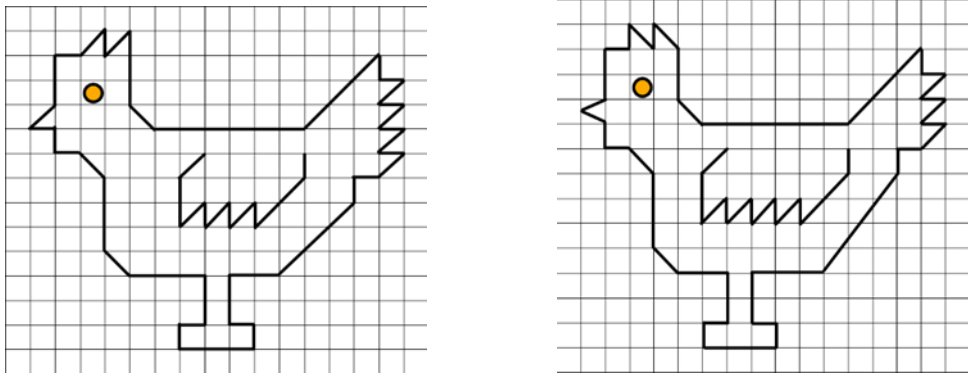
Експериментальна робота проводилась у 2-А класі Херсонського ззсо № 50. У зв'язку із заходженням м. Херсона в районі бойових дії школа функціонує у режимі дистанційної освіти. У класі навчається за списком 27 учнів, але постійно відвідують навчальні заняття 22 другокласника. В експериментальній роботі взяли участь саме ці учні.

На початку експериментальної роботи набуло важливо визначити рівні сформованості умінь та навичок самоконтролю. Проаналізувавши наявні методики визначення рівня самоконтролю, ми не змогли жодну взяти в оригінальному вигляді. Це пояснюється тим, що нам необхідні були методики, які можна було б зіставити і в сукупності визначити рівні сформованості досліджуваних навичок. За основу для своєї діагностичної роботи ми використали методику вивчення рівня уваги та С.Кобилицької. Дослідниця відзначає, що неуспішність молодших школярів обумовлена типовою для цього віку недостатньою інтеріоризованістю дій контролю, які вимагають свого розвитку у процесі цілеспрямованої роботи. Таким чином, принцип побудови її методики діагностики відповідає нашим завданням.

Наводимо у тексті випускної роботи діагностичні завдання для другокласників.

Діагностична методика для №1

Інструкція: «Подивись на півників. На другому малюнку представлений малюнок дитини, яка при копіюванні півня з першої картинки припустилась 5 помилок. Знайди та виправи ці помилки».

Складений нами малюнок дозволяв виявити такі типи помилок:

1) розворот елемента в іншу сторону; 2) відсутній елемент; 3) перенесення місця елемента; 4) спотворення елемента; 5) зайвий елемент. Усього було закладено 5 помилок.

Ми фіксували час, який учні витратили на опрацювання тестового матеріалу, рівень впевненості учнів під час виконання завдань, ступінь уважності до деталей та порівняння елементів, враховували, чи фіксують увагу на деталях малюнка, які задають питання та інше).

Рівень самоконтролю визначався залежно кількості віднайдених помилок:

- 0-2 – низький,
- 3-4 – середній,
- всі 5 – високий.

Діагностична методика № 2

Інструкція: «Прочитай уважно речення. Перевір їх. Якщо знайдеш у них помилки (у тому числі й смислові), виправ їх олівцем або ручкою».

Бабуся насмажил смачних пиріжків.

Дідусь відкрив в орота.

Іванко та Катруся вибрушили до школи.

Внизу над нами літали метелики.

Літак сюди, щоб допомогти людям.

Ми потиснули один одному ноги.

Жабеня хохалось за каменем.

Тіло риби покито лускою.

Ігор дивився на озеро.

Вчора Мишкові мама з татом самоскид.

Складені нами речення дозволяли виявити такі типи помилок (кожна з помилок зустрічалася в діагностиці 2 рази):

- 1) пропуск літери;
- 2) смислова;
- 3) пропуск головного члена пропозиції;
- 4) заміна літери;
- 5) розрив слова.

Ми досліджували, чи можуть діти знаходити і виправляти помилки в тексті без постійного звернення до правил. Для цього ми пропонували їм тексти з помилками і фіксували, як вони працюють: чи впевнено почуваються, скільки разів перевіряють кожне слово, чи читають текст вголос або про себе, задають питання чи працюють самостійно).

Рівень самоконтролю визначався в залежності від кількості помилок, які не зміг знайти учнів:

- понад 5 – низький рівень,
- 3-4 – середній рівень,
- 0-2 – високий рівень.

Діагностична методика для №3

Інструкція: «Прочитай речення. Перевір їх. Якщо знайдеш у них помилки (у тому числі й смислові), виправ їх олівцем або ручкою».

Молод лебеді схилили перед вожаком горді шії.

Дорослі і діти зібралис на березі річки.

На столі лежала мапа на шого міста.

Внизу над ними розстигалася зелена рівнина.

Літак сюди, щоб допомогти людям.

У відповідь я кивав йому рукою.

Сонце доходило до вершин дерев і вовалось за ними.

Бур'яни - найпоширеніші ролини.

Ігор дивився на чайку, що летить над водою.

Минулого місяця Маша до своїх бабусі та дідуся.

Складені нами речення дозволяли виявити такі типи помилок (кожна з помилок зустрічалася в діагностиці 2 рази):

- 1) пропуск літери;
- 2) смислова;
- 3) пропуск головного члена речення;
- 4) заміна літери;
- 5) розрив слова.

Ми вивчали, як уважність і самоконтроль впливають на здатність знаходити помилки в тексті. Для цього ми створили умови, за яких діти могли працювати без постійного доступу до правил. Ми фіксували не тільки кількість знайдених помилок, але й особливості їхньої роботи: швидкість, впевненість, способи перевірки.

Підібраний матеріал був складнішим, ніж матеріал для аналогічної методики на попередньому етапі, до того ж ця методика дозволила скорегувати отриманих даних за діагностичною методикою №2.

Рівень самоконтролю визначався в залежності від кількості помилок, які не зміг знайти учнів:

- понад 5 – низький,
- 3-4 – середній,
- 0-2 – високий рівень.

Як основні критерії сформованості самоконтролю було обрано:

- *пізнавальну самостійність*, що проявляється в усвідомленні та використанні розумових процесів і логічних міркувань (аналіз, синтез, порівняння тощо) у ході вирішення навчальних завдань, а також у здатності розробляти власні алгоритми міркування та дії.
- *готовність до дії в нестандартних ситуаціях*, що характеризується позитивним емоційним ставленням до новизни та невизначеності, а також наполегливістю в подоланні труднощів.

На констатувальному етапі дослідження було визначено три рівні сформованості самоконтролю. Крім даних діагностичних методик, ми використовували результати спостереження та характеристики учнів, надані вчителями. Наведемо опис виділених рівнів самоконтролю.

Низький рівень: молодші школярі можуть виконувати лише самоконтроль результату лише після вказівки з боку дорослого. Схильні змінювати думку про наявність чи відсутність помилки при підказці ззовні, навіть неправильній. Такі учні не вміють створювати алгоритм міркування.

Середній рівень характеризується задовільними здібностями у прояві самоконтролю. Учні можуть разом із учителем чи після демонстрації зразка створювати алгоритм чи модель контролюючих етапів. Добре орієнтуються у знайомих навчальних операціях, але легко можуть розгубитись, якщо завдання незнайоме чи представлене у нестандартному вигляді.

Високий рівень: молодші школярі володіють умінням самостійної побудови алгоритму процесів самоконтролю, їх прояви стабільні. Застосовують самоконтроль під час пропозиції нестандартного завдання чи завдання нового типу, вміють здійснювати як поточний, так і підсумковий самоконтроль незвичної для них дії.

Загальні результати сформованості навичок самоконтролю молодших школярів представлені у діаграмі на рис. 2.1:

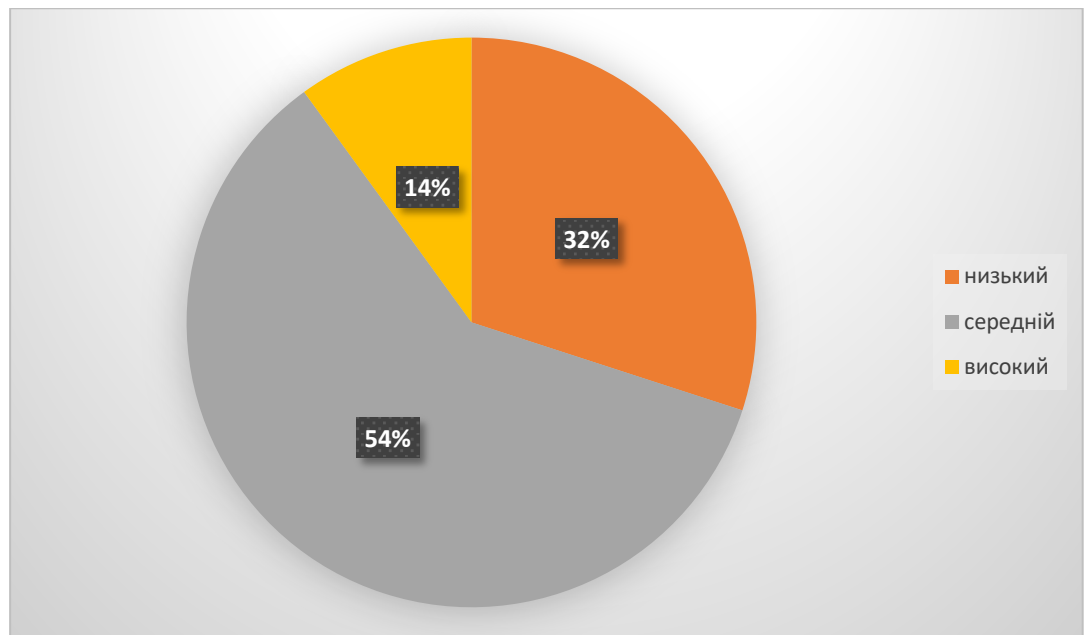

Рис. 2.1. Вихідний стан сформованості навичок самоконтролю молодших школярів (констатувальний етап)

Аналіз результатів діагностики навичок самоконтролю у учнів другого класу продемонстрував переважання середнього рівня сформованості цієї компетентності (54% учнів). Більшість дітей продемонстрували старанність у виконанні завдань, інтерес до нових матеріалів, але виявили недостатню уважність до деталей та орієнтацію на результат. Ці учні усвідомлюють свої обмеження та потребують зовнішньої підтримки.

Менша група учнів (14%) продемонструвала високий рівень розвитку навичок самоконтролю, проявляючи самостійність, критичне мислення та стійкість до труднощів. Вони активно залучаються до навчального процесу, виявляють ініціативу та впевненість у своїх силах.

Значна частина учнів (32%) виявила низький рівень сформованості навичок самоконтролю. Учні цієї групи не можуть легко впоратися з завданнями без детальної інструкції, відтак демонструють низьку мотивацію до навчання.

Загалом, результати діагностики свідчать про необхідність систематичної роботи з формування навичок самоконтролю у учнів

другого класу, особливо у тих, хто виявив середній та низький рівень розвитку цієї компетентності.

Кількісні показники діагностичної експериментальної роботи експерименту щодо виявлення вихідних рівнів сформованості навичок самоконтролю в учнів другого класу висвітлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. Загальні показники рівнів сформованості у молодших школярів навичок самоконтролю (констатувальний етап дослідження)

Рівні сформованості	Діагностичні методики			Загальний показник
	Методика №1	Методика №2	Методика №3	
Високий рівень	12%	15%	15%	14% (3 особи)
Середній рівень	44%	67%	47%	54% (12 осіб)
Низький рівень	40%	18%	38%	32% (7 осіб)

Отримані емпіричні дані, візуалізовані у табличній формі, вказують на домінуючий середній рівень сформованості навичок самоконтролю у вибірці учнів. Цей факт підтверджує актуальність та необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу, спрямованого на систематичне формування та вдосконалення вказаної компетентності. Результати дослідження свідчать про те, що розвиток навичок самоконтролю є пріоритетним завданням у сучасному освітньому процесі, оскільки від рівня їх сформованості значною мірою залежить успішність навчальної діяльності учнів та їх подальша адаптація до умов навчання і життя.

2.3. Формувальний експеримент з розвитку навичок самоконтролю молодших школярів

У ході експериментальної роботи виникла потреба використовувати малюнки-символи, що позначають майбутні дії. Це виявилось на початку навчального року, коли школярі недостатньо

володіють навичками читання та письма, їм складно утримати навчальне завдання. Символи-малюнки надалі допомагають перейти до звичних дій.

Однією з найуспішніших форм роботи виступило моделювання послідовності навчальних дій, яке будувалось *із використанням малюнків виробленої дії під час роботи з вправами та завданнями*. На початковому етапі роботи з текстом завдань у підручниках у другокласників часто виникають складнощі з розумінням завдань, що стоять перед ними, і розумінням того, які дії необхідно виконати. Це пов'язано з тим, що навичка читання з розумінням ще не повністю сформована. Вибрати з тексту головні слова, зрозуміти, що саме потрібно – допомагають малюнки-символи, які позначають необхідну дію. Саме символічне зображення з малюнком швидше сприймається дитиною в цьому віці та економить час на розуміння вибору необхідної дії, кількості та послідовності дій. Ми ввели в роботу з дітьми набір малюнків-символів (вони відображені у таблиці 2.2). Читаючи завдання, ми разом із дітьми викладали порядок дій з допомогою малюнків-символів. Так діти наочно бачили майбутній порядок дій.

Таблиця 2.2 Використання малюнків-символів для вибору навчальної дії

Опис дії для дітей	Опис дії для вчителя	Зображення-символ
Згадую та відтворюю те, що вже знаю.	Актуалізація	
Читаю, слухаю розглядаю	Робота з текстом	

Припускаю, передбачаю	Гіпотеза	
Роблю висновок	Підведення підсумків	
Довожу свою відповідь	Наведення аргументів, фактів	
Працюю з правилом, з інформацією	Робота з правилом, з інформацією	
Промовляю вголос	Усна робота	
Записую, вставляю	Письмова робота	
Придумую	Творча робота	

Надалі активність почала виходити від школярів і виявлялася в тому, що навіть якщо дії не згадувались у вправі, діти після прочитання

завдання могли самостійно викласти додаткові малюнки-символи з необхідними діями. Таким чином, другокласники створювали програму, включаючи до неї дії, на які не було прямої вказівки, але які були необхідними для виконання завдання.

Згідно з дослідженнями С.Покрови, на початкових етапах навчання учні демонструють низький рівень розвитку навичок самоконтролю, що проявляється у переважанні зовнішньої регуляції над внутрішньою та недостатньому розумінні важливості самостійного контролю за власною навчальною діяльністю. Протягом початкової школи спостерігається позитивна динаміка розвитку самоконтролю: учні 2-4-х класів демонструють більш високий рівень сформованості навичок саморегуляції, що проявляється в освоєнні стратегій самоконтролю та усвідомленні його ролі як механізму оптимізації навчального процесу та запобігання когнітивним помилкам [60, с.65].

Ефективність формування навичок самоконтролю значною мірою залежить від рівня мотивації учня. Внутрішня мотивація, пов'язана з усвідомленням учнем необхідності самоконтролю для досягнення особистих навчальних цілей, є потужним стимулом для розвитку саморегулятивних процесів. Групова навчальна діяльність, що передбачає спільну роботу учнів над досягненням загальної мети під керівництвом вчителя, є ефективним засобом формування навичок самоконтролю. Згідно з визначенням О. Савченко, групова навчальна діяльність сприяє розвитку кооперативних навичок, комунікативної компетентності та самостійності учнів.

Організація групової навчальної діяльності передбачає створення умов для максимальної активізації кожного учня. При формуванні навчальних груп необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів, забезпечуючи оптимальне поєднання сильних та слабких сторін. Партнери по групі мають обиратися з урахуванням їхніх навчальних

досягнень та комунікативних навичок з метою створення сприятливого середовища для взаємодопомоги та кооперації.

Оцінювання результатів групової роботи має бути об'єктивним і базуватися на принципах самооцінювання та взаємооцінювання, що дозволяє кожному учневі усвідомити свій внесок у спільну справу та сприяє розвитку навичок рефлексії. При цьому, оцінюючи роботу групи, слід звертати увагу не лише на академічні досягнення учнів, але й на розвиток їхніх особистісних якостей, таких як відповідальність, співпраця та комунікабельність.

Під час групової роботи важливо створити атмосферу, яка стимулює обмін думками та ідеями. Тому повна тиша є недоцільною, оскільки обмежує можливості для дискусії та співпраці. Водночас, необхідно забезпечити дотримання норм спілкування, виховуючи в учнів культуру діалогу та повагу до думок інших.

Формування навичок самоконтролю в учнів є поступовим процесом, який доцільно здійснювати в контексті організації групової навчальної діяльності. Одним із ефективних методів розвитку самоконтролю є взаємоперевірка виконаних завдань. На початкових етапах навчання учні опановують навички виявлення помилок у роботах однокласників та надають конструктивну зворотну інформацію, пояснюючи причини виявлених недоліків і пропонуючи способи їх усунення.

Наприклад, під час вивчення теми «Іменник» учні другого класу можуть виконувати завдання в парах, класифікуючи іменники за значенням, ставлячи до них питання *хто?* і *що?*. Після виконання індивідуальної роботи учні обмінюються зошитами та здійснюють взаємоперевірку, виявляючи помилки в класифікації іменників. Такий вид діяльності сприяє формуванню у здобувачів освіти вміння аналізувати, критично оцінювати інформацію та бути уважними до деталей, а також до аналізу власних помилок і помилок однокласників.

На наступних етапах завдання ускладнюються. Спостерігається цікава тенденція учнів до опосередкованої взаємоперевірки, коли вони, замість прямого вказівки на помилки, створюють умови для самостійного їх виявлення однокласниками. Такий підхід свідчить про розвиток у школярів не лише навичок самоконтролю, але й емпатії та соціальної компетентності. Можна припустити, що учні прагнуть створити безпечну атмосферу для навчання, де кожен має можливість самостійно усувати недоліки у своїй роботі.

Наприклад, у ході вивчення теми «*Власні та загальні іменники*» учням було запропоновано диференційовані завдання, що дозволило кожній парі обрати завдання відповідно до свого рівня підготовки. Такий підхід стимулював учнів до самостійного вибору завдань та відповідальності за результати своєї роботи. Використання диференційованих завдань у поєднанні з взаємоперевіркою сприяє всебічному розвитку учнів, виходячи за межі предметних знань, а також засвоєнню загальнопізнавальних навичок, таких як самооцінка, рефлексія та саморегуляція. Це, в свою чергу, є важливим чинником успішного навчання протягом усього життя.

Варіант 1. Уяви, що ти опинився у чарівному лісі. Опиши все, що ти бачиш, використовуючи слова для довідки: *сосна, білка, ягода, струмок, мурашник.*

Варіант 2. Віднови текст, вставивши пропущені слова. Підкресли власні іменники: ... *день я вирішив піти в ... з друзями. Ми взяли з собою ... і пішли до Там ми грали в ... і купалися в*

Варіант 3. Склади оповідання про своє улюблене свято. Використай слова: *новорічна ялинка, подарунки, Святий Миколай, святковий стіл.*

Варіант 4. Запиши якнайбільше *прикметників, що починаються на букву П, іменників на букву Б та дієслів на букву Г.*

Варіант 5. Складіть кросворд на тему «Моя родина». За вертикаллю і горизонталлю розмістити власні іменники, пов'язані з родиною (імена, прізвища, клички домашніх тварин).

Варіант 6. Напишіть невеликий твір на тему «Моє улюблене місце». У тексті повинні бути використані як власні, так і загальні іменники.

Варіант 7. Створіть комікс на задану тему (наприклад, «Пригоди в лісі»). У кожній клітинці коміксу повинні бути присутні власні іменники.

При організації взаємоперевірки учнівських робіт доцільно застосовувати методика опосередкованої корекції помилок. Учні, виявивши неточності у роботі однокласника, не вносять у неї виправлень, а стимулюють напарника до самостійного аналізу та виправлення допущених помилок. Такий підхід сприяє розвитку в учнів навичок самоконтролю та самокорекції.

Додатковим фактором, що позитивно впливає на формування самоконтролю, є надання учням свободи вибору завдання відповідно до власних можливостей. Відсутність жорстких інструкцій щодо вибору рівня складності завдання стимулює учнів до рефлексії над своїми знаннями та вміннями, а також до об'єктивної оцінки власних можливостей.

Для підтримки мотивації учнів до виконання завдань більш високого рівня доцільно вводити систему стимулювання. Наприклад, при успішному виконанні складнішого завдання учень може отримати додаткове заохочення. Водночас, при виборі занадто легкого завдання може передбачатися зменшення внеску в роботу класу. Завдяки такому підходу учні стають більш відповідальними до виконання навчальної діяльності, що, в свою чергу, є стимулом до постійного самовдосконалення.

На третьому етапі виконання навчального завдання передбачається введення елемента самоконтролю. Учні, перед тим як представити свою

роботу на зовнішню перевірку (вчителем або однокласником), здійснюють самостійну «ревізію» виконаного завдання. Такий підхід стимулює розвиток навичок самооцінювання та відповідальності за результати власної діяльності.

Наприклад, під час закріплення орфографічних навичок щодо написання власних іменників учні виконують завдання, пов'язані з географічними назвами. Після виконання завдання кожен учень зобов'язаний провести самоперевірку своєї роботи, усвідомлюючи значущість кожної виявленої помилки для своєї команди або групи. Такий підхід формує у школярів розуміння важливості відповідального ставлення до навчальної діяльності та підвищує їхню мотивацію до досягнення високих результатів:

I група: Уявіть, що ви вирушили в подорож Європою. Запишіть, як називають людей, які є мешканцями кожної з країн: *Румунії, Туреччини, Іспанії, Литви, Латвії, Фінляндії.*

II група: Ви – турагент. Складіть рекламні проспекти для різних країн. Запишіть, які національності проживають в Іспанії, Франції, США та Великій Британії.

III група: Ви – письменник. Напишіть початок оповідання про те, як різні люди з різних країн зустрілися в Україні.

IV група: Ви – екскурсовод. Складіть невелику екскурсію по містах України. Розкажіть, як називають жителів Умані, Києва, Херсона, Одеси, Вінниці та Чернівців.

На цьому етапі учням пропонується провести самостійну перевірку виконаного завдання з метою виявлення та виправлення допущених помилок: адже за кожну невикоректовану помилку знімається один бал (відривається пелюстка від квітки і т. ін.). Після самоперевірки роботи передаються на взаємоперевірку однокласникам для підтвердження результатів самооцінювання.

Четвертий етап організації цілеспрямованої групової роботи з формування навичок самоконтролю передбачає зіставлення власних результатів учнів зі стандартним зразком. Як приклад можна навести урок української мови, присвячений вивченню роду іменників. На етапі закріплення знань учні об'єднуються в пари та отримують індивідуальні завдання, які передбачають самостійну перевірку правильності виконання за зразком:

Варіант 1: Подивись на слово «слоненя». Придумай слова, які звучать схоже і означають: *тато-слон, мама-слон, маленьке слоненя*. Зроби так само зі словом «лисеня».

Зразок: зайченя – заєць (ч. р.) – зайчиха (ж. р.) – зайчатко (с. р.).

Познач корінь, визнач рід.

Варіант 2: Ти бачиш слово «вовченя». Подумай, як назвати *тата-вовченя, маму-вовченя і маленьке вовченя*. Потім зроби те саме зі словом «тигрень».

Зразок: зайченя – заєць (ч. р.) – зайчиха (ж. р.) – зайчатко (с. р.).

Варіант 3: До слова «каченя» підбери слова, які означають: *тата-каченя, мама-каченя і маленьке каченя*. Потім зроби те саме зі словом «гусеня».

Зразок: зайченя – заєць (ч. р.) – зайчиха (ж. р.) – зайчатко (с. р.).

На заключному етапі учні здійснюють початковий самоконтроль виконаних завдань. Далі, шляхом зіставлення власних результатів із еталонним зразком, який демонструє вчитель на дошці, учні вдосконалюють навички самооцінювання. Для об'єктивної оцінки якості виконаних завдань вчитель здійснює вибірковий контроль, фіксуючи допущені помилки. Таким чином, групова форма роботи створює сприятливі умови для формування самоконтролю, оскільки передбачає високий ступінь самостійності учнів. Навички самоконтролю є складним психологічним утворенням, тому їх формування потребує систематичної та цілеспрямованої роботи.

Щоб навчити молодших школярів перевіряти правильність своїх математичних розрахунків, необхідно пропонувати їм завдання, які спонукають до детального аналізу кожного кроку розв'язання та зіставлення його з еталонними прикладами.

Розглянемо типові завдання, які допоможуть учням розвинути вміння самостійно контролювати правильність своїх обчислень під час розв'язання текстових задач.

Задача 1. Робочий виготовив за 7 годин 84 однакові пружинки. Скільки пружинок він виготовить за 5 години?

Після самостійного вирішення задачі такого типу здобувач освіти у отримує контрольну картку, яка містить запис розв'язання:.

$$1) 84 : 7 = 12 \text{ (пружинок)}$$

$$2) 12 * 5 = 60 \text{ (пружинок)}$$

Шляхом порівняння свого розв'язку з готовим зразком, учень не лише перевіряє правильність, а й має можливість виявити та виправити власні помилки, таким чином поглиблюючи розуміння матеріалу. В даному випадку пропонується повна орієнтовна основа дій з конкретними вказівками як послідовності дій, необхідних для вирішення, так і способу обчислень.

Для учнів, яким складно визначити арифметичні дії, необхідні для розв'язання задачі, разом з умовою надається додаткова візуальна підказка у вигляді схеми:

$$1) \dots : \dots = \dots$$

$$2) \dots * \dots = \dots$$

У схему можуть бути введені деякі числові дані, наприклад:

$$1) 72 : \dots = 12$$

$$2) \dots * \dots = 48$$

Наявність схеми на картці є своєрідним підручником для учня, який допомагає йому зрозуміти структуру задачі та правильно обрати арифметичні дії

Задача 2. У вазі було 9 груш, це на 3 більше, ніж яблук. Скільки всього фруктів було у вазі?

До завдання додається картка з двома варіантами розв'язання, серед яких учневі необхідно вибрати правильний:

1) $(9 + 3) + 9 = 21$

2) $(9 - 3) + 9 = 15$

Завдання полягає в наступному: «Уважно прочитай завдання та вибери правильне рішення». Для вибору правильного рішення учню необхідно провести аналіз запропонованих варіантів рішення щодо встановлення відповідності арифметичних процесів характеру відносин між даними завдання.

Задача 3. Дівчинка купила 15 цукерок, а хлопчик – 9 таких же цукерок. Яке з питань можна поставити до умови завдання:

1) *Скільки всього цукерок купили діти?*

2) *На скільки менше цукерок купила дівчинка, ніж хлопчик?*

3) *Скільки коштує одна цукерка?*

Завдання на формулювання запитань до умови є ефективним інструментом для розвитку в учнів здатності самостійно аналізувати задачу та контролювати правильність свого розуміння.

Задача 4. На картці дано тексти двох або більше задач, їх короткі записи та рішення. Учням дається завдання: «Встановіть відповідність між умовою, коротким записом і розв'язанням задачі».

Задача:

1) У першій вазі – 25 троянд, у другій – на 7 більше. Скільки троянд у двох вазах?

2) У двох вазах 25 троянд. У першій – 7 троянд. Скільки троянд у другій вазі?

Короткі записи:

а) $1 - 25$

2 -? на 7 більше

$$\text{б) } 1 - 25$$

2 -? на 7 менше

$$\text{в) } 1 - 7$$

2 -?

$$\text{г) } 1 - 7$$

$$2 - 25$$

Рішення:

$$1) 25 + 7 = 32$$

$$2) (25 + 7) + 25 = 57$$

$$3) 25 - 7 = 18$$

$$4) 18 + 25 = 43$$

Учень міркує, звіряє результати розумових дій з поданими на картці варіантами розв'язання задач та робить свій вибір. Вибір відповідного запису для кожної задачі та оцінка їх розв'язання активізує дію самоконтролю, а також сприяє розвитку гнучкості, стійкості, самостійності мисленнєвої діяльності. Усвідомленість дій учня стане зрозумілою під час пояснення цього вибору. Безпомилкове виконання завдання може стати підставою для висновку про досить розвинений самоконтроль, про сформованість актуального контролю на рівні довільної уваги.

Задача 5. Ручка коштує 32 грн., олівець - 8. Скільки коштує пенал, якщо за всю купку заплатили 96 грн.? На картці розміщено завдання і різні вирази з даних, що складають умову задачі.

Завдання спрямоване на те, щоб учень не просто виконував обчислення, а й аналізував отримані результати та співвідносив їх з умовою задачі:

$32 + 8$	$32 - 8$	$32 : 8$	$96 : 32$
$32 - 8$	$96 - 32$	$96 - (8 + 32)$	$96 - 8 - 32$
$(96 - 32) - 8$	$96 + 32$	$96 + 8$	$96 : 8$

Об'єктом аналізу учня під час виконання завдання стають арифметичні дії, які можна зробити з даними задачі за умови постановки різних питань. Розв'язання задачі передбачає виконання учнями контрольних дій щодо співставлення виявлених зав'язків між даними задачі та діями з цими даними, поданими на картці.

Задача 6. Потяг йшов зі швидкістю 90 км/год і був у дорозі 6 години. На зворотний шлях він витратив 5 години. З якою швидкістю потяг йшов на зворотному шляху? Після розв'язання цієї задачі учням дається завдання: «Використовуючи правило знаходження відстані та швидкості, перевірте своє рішення»:

1) щоб обчислити відстань, яку подолав об'єкт, необхідно помножити швидкість його руху на час, протягом якого він рухався;

2) для того, щоб дізнатися, з якою швидкістю рухався об'єкт, потрібно загальну пройдену відстань поділити на час, який був витрачений на подолання цієї відстані.

Це завдання передбачає актуалізацію засвоєних раніше теоретичних правил. Записане на картці правило виконує функцію своєрідного зразка, використовуючи який, учень контролює правильність своїх дій.

Задача 7. У море вийшло 30 човнів. Повернулося 18 великих та 5 маленьких човнів. Скільки човнів залишилося у морі?

Учням пропонується вирішити за таким алгоритмом:

- знайди: скільки човнів повернулося;
- знайди: скільки човнів залишилося в морі;
- запиши рішення виразом;

Згадай, як можна відняти суму з числа (можна відняти перше доданок, потім – другий; або відняти другий доданок, а потім перший), і запиши отриманий вираз.

Поясни кожну дію, що виконується (що знаходимо першою дією, що – другою).

Завдання, що пропонують різні варіанти розв'язань, спонукають учнів свідомо аналізувати кожен крок своєї роботи, порівнювати його з наведеними зразками та вибирати найправильніший шлях. Такий підхід розвиває вміння самостійно контролювати правильність своїх дій та виявляти помилки.

Ефективним способом розвитку самоконтролю у молодших школярів є *взаємоперевірка* робіт. Дослідження показують, що діти часто більш уважно ставляться до перевірки робіт своїх однокласників, ніж своїх власних. Тому організація роботи в парах, коли учні обмінюються зошитами для взаємоперевірки, сприяє підвищенню якості виконання завдань і розвитку навичок самооцінювання.

Наприклад, парти об'єднуються для спільного виконання завдання. Кожна пара отримує одну картку з двома задачами:

- Проаналізуйте умови задач і знайдіть рішення (той, хто сидить ліворуч, розв'язує першу задачу, а хто сидить праворуч – другу):

1) У Каті – 15 зошитів з жовтою обкладинкою, а із блакитною – на 6 менше. Скільки зошитів у Олі?

2) Іванко придбав 9 зошитів з полями, а без полів – на 6 більше. Скільки всього зошитів придбав Іванко?

3) Обміняйтеся зошитами для перевірки виконаних завдань і зробіть висновок про правильність розв'язання ваших задач.

4) Визначте загальну кількість зошитів. Якщо вийшло у відповіді 24, то задачі розв'язані правильно.

Кожен учень приступає до розв'язання своєї задачі. Потім вони перевіряють рішення один в одного і знаходять загальну кількість зошитів, тобто вирішують ще одне завдання. Після виконання завдання, учні порівнюють свій результат з правильним рішенням, запропонованим вчителем, щоб переконатися у правильності виконаної роботи.

Запровадження взаємоперевірки сприяє розвитку у учнів інтересу до контролю та самоконтролю. При виконанні ролі рецензента, учень,

ідентифікуючись з вчителем, більш свідомо підходить до оцінювання якості виконання завдання. Така форма роботи підвищує мотивацію, актуалізує увагу та формує відповідальне ставлення до навчальної діяльності.

Формування навичок самоконтролю у школярів є актуальним завданням, яке необхідно розпочинати з перших років навчання. Систематична робота в цьому напрямку сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу, розвитку творчих здібностей та самостійності учнів. Рівень сформованості самоконтролю є важливим чинником успішного навчання та саморозвитку особистості.

В експериментальному дослідженні було реалізовано модель суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що передбачає трансформацію традиційних авторитарних моделей педагогічної взаємодії в напрямку гуманістичного партнерства. Учні, замість пасивних реципієнтів знань, стали активними учасниками навчального процесу, що сприяло їхньому глибокому зануренню в навчальний матеріал та розвитку ключових компетентностей.

Основою такої взаємодії стали принципи довіри, спільного прийняття рішень та індивідуалізації навчання. Вчитель виступав не лише джерелом знань, а й фасилітатором навчального процесу, створюючи атмосферу довіри та підтримуючи індивідуальні траєкторії розвитку кожного учня.

Для стимулювання критичного мислення, розвитку комунікативних навичок та творчого потенціалу учнів у дослідженні активно використовувалися дискусійні методи. Цей підхід дозволив створити в класі атмосферу взаєморозуміння та співробітництва, де кожен учень мав можливість висловити свою думку та аргументувати свою позицію.

2.4. Аналіз результатів формувального етапу експерименту

Після формувального етапу експерименту за логікою нашого дослідження була проведена контрольна діагностика в експериментальному, 2-А класі. Рівні сформованості навичок самоконтролю третьокласників наприкінці експерименту визначались за такою самою процедурою, що й на початку експерименту.

Діаграма на рис. 2.2 висвітлює результати контрольного етапу дослідження сформованості ініціативності молодших школярів за діагностичними методиками № 1, 2, 3:

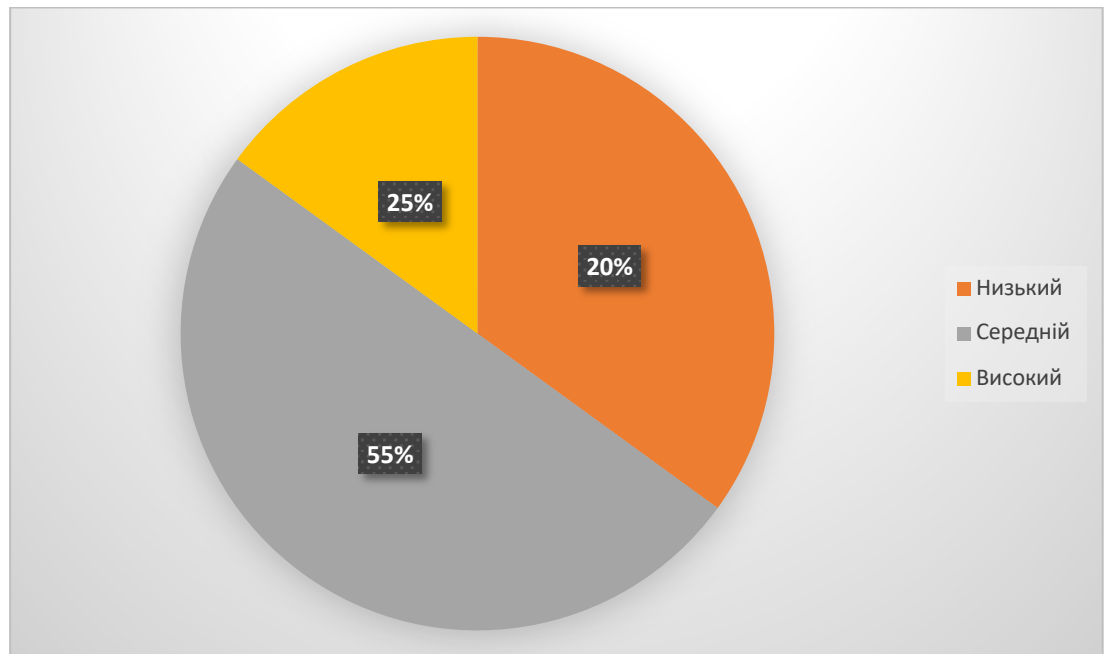

Рис. 2.2 Кількісні показники сформованості навичок самоконтролю молодших школярів на контрольному етапі

Результати експериментального дослідження свідчать про ефективність запропонованої програми формування навичок самоконтролю у молодших школярів. Систематична робота, спрямована на розвиток рефлексивних умінь та навичок під час взаємного обміну знаннями та досвідом, призвела до значних позитивних змін у структурі рівнів сформованості самоконтролю.

А саме, спостерігається тенденція до зростання відсотку учнів з високим рівнем сформованості навичок самоконтролю (з 14% до 24%) та

одночасного зниження кількості учнів з низьким рівнем (з 32% до 6%). Ці зміни свідчать про загальне підвищення рівня сформованості самоконтролю в експериментальній групі.

Таблиця 2.2. Порівняльні результати виявлення рівнів сформованості у молодших школярів навичок самоконтролю (констатувальний та контрольний етапи дослідження)

Рівні сформованості	Діагностичні методики						Загальний показник	
	Методика №1		Методика №2		Методика №3			
	конст. етап	контр. етап	конст. етап	контр. етап	конст. етап	контр. етап	конст. етап	контр. етап
Високий	12%	20%	15%	24%	15%	26%	14%	24%
Середній	44%	65%	67%	75%	47%	70%	54%	70%
Низький	40%	8%	18%	4%	38%	6%	32%	6%

Отримані дані (табл. 2.2) дозволяють зробити висновок про те, що поетапне формування навичок самоконтролю на основі рефлексивних практик, використання міжпредметних завдань та стимулювання активної участі учнів у навчальному процесі є ефективним підходом до розвитку саморегуляції у молодших школярів.

Проведене експериментальне дослідження показало, що створені педагогічні умови сприяли розвитку у молодших школярів навичок самоконтролю. Результати експерименту підтверджують гіпотезу дослідження.

ВИСНОВКИ

Ми провели наукове дослідження, спрямоване на експериментальну перевірку ефективності різних педагогічних підходів до розвитку навичок самоконтролю у молодших школярів. Отримані дані дозволяють стверджувати, що:

1. Проблема формування самоконтролю є предметом дослідження представників різних наукових дисциплін. Філософський аспект дослідження визначає онтологічні та гносеологічні засади самоконтролю, психологічний – аналізує психологічні механізми його формування та розвитку, а педагогічний – розробляє методи і прийоми його формування в освітньому процесі.

Психологічні дослідження (С. Куртась, В. Легін, С. Максименко та ін.) визначають самоконтроль як складний психологічний процес, пов'язаний з регуляцією поведінки, що формується в процесі становлення особистості, здобувається людиною протягом життя завдяки навчанню і вихованню. Самоконтроль розглядається як свідома стратегія регуляції власної діяльності, яка передбачає постановку цілей, планування дій, їх виконання та оцінку результатів.

Педагогічні дослідження (Х. Алчевська, Н. Калашнікова, О.Савченко, К. Ушинський, Л. Одерій, О. Онопрієнко, Т. Канівець та ін.) акцентують на ролі самоконтролю у процесі освіти. Самоконтроль розглядається як невід'ємна складова навчально-пізнавальної діяльності, що забезпечує її ефективність. Дослідники підкреслюють, що формування навичок самоконтролю і самооцінки є необхідною умовою успішного навчання, оскільки сприяє розвитку самостійності, відповідальності та критичного мислення учнів.

2. У випускній роботі ми спираємось на поняття самоконтролю як компонента навчальної діяльності та розглядаємо *самоконтроль як особистісну характеристику*, що виражає *здатність особистості до*

самостійної організації та регуляції діяльності. У вужчому розумінні самоконтролю як компонента навчальної діяльності ми дотримуємось такого визначення: самоконтроль – це навчальна дія, спрямована на відстеження відповідності: 1) обраного способу дії поставленій меті; 2) отриманого результату поставленій меті.

3. Для об'єктивного вимірювання сформованості навичок самоконтролю у молодших школярів у ході експериментального дослідження було розроблено систему критеріїв та показників.

Як основні критерії сформованості самоконтролю було обрано:

- *пізнавальну самостійність*, що проявляється в усвідомленні та використанні розумових дій та мисленневих процесів (аналізу, синтезу тощо) у ході вирішення навчальних завдань, а також у здатності розробляти власні алгоритми міркування та дії.

- *готовність до дії в нестандартних ситуаціях*, що характеризується позитивним емоційним ставленням до новизни та невизначеності, а також наполегливістю в подоланні труднощів.

За результатами діагностичного дослідження, проведеного з учнями другого класу, було виділено три рівні сформованості навичок самоконтролю: *високий, середній та низький*. Кожному рівню відповідає певна сукупність показників, що характеризують ступінь сформованості самостійності, відповідальності та здатності до самооцінки навчальних досягнень.

4. Щоб допомогти молодшим школярам навчитися самостійно працювати і контролювати себе, ми вивчили різні підходи і методи. В результаті ми з'ясували, що для досягнення успіху необхідно створити такі педагогічні умови:

- *систематичного формування умінь самоконтролю, що базується на послідовному розвитку різних видів рефлексії у молодших школярів;*

– застосування інтегрованих навчальних завдань, які враховують змістову (знання, вміння), мотиваційну (інтереси, цілі) та процесуальну (способи виконання) складові навчальної діяльності;

– заохочення учнів до самостійного аналізу своєї діяльності та взаємодії з іншими учасниками навчального процесу з метою усвідомлення власного прогресу.

Отримані емпіричні дані підтверджують теоретичне положення щодо необхідності цілеспрямованого формування навичок самоконтролю у молодших школярів.

Формувальний етап експерименту передбачав реалізацію комплексу педагогічних заходів, спрямованих на стимулювання розвитку самоконтролю у молодших школярів, а саме:

- використання малюнків виробленої дії під час роботи з вправами та завданнями;
- організацію групової навчальної діяльності;
- взаємоперевірку виконаних завдань;
- використання карток (із схемами розв'язання задач; на відповідність розв'язання запропонованим схемам, на актуалізацію засвоєних правил, на усвідомлення контролю та аналізу своїх дій);
- створення умов для рівноправної взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Реалізація формувального експерименту в умовах партнерської взаємодії підтвердила гіпотезу про те, що створення атмосфери довіри та спільна діяльність є ефективними засобами формування самоконтролю у молодших школярів.

Результати контрольного експерименту статистично достовірно підтвердили підвищення рівня сформованості навичок самоконтролю в експериментальній групі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. 2023. URL: <https://sum.in.ua> (дата звернення: 05.02.2024).
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник, К.: ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Богуш А. М. Дошкільна і початкова ланки освіти – сходинок наступності. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2017 № 28. С. 23-27.
4. Бочарова Н. О. Теоретико-методичні засади побудови дієвої системи стимулювання / Н. О. Бочарова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). - 2013. - № 1(2). - С. 35-41. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2013_1_2_5 (Дата звернення: 14.02.2024).
5. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям / Семен Устимович Гончаренко. – Київ - Вінниця: ТОВ фірма Планер, 2010. – 308 с. – (Видання друге, перероблене).
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-ге, доповн. й переробл. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
7. Гопкінз Дейвід Оцінювання для розвитку школи [перекл. з англ. Галини Вець] / Дейвід Гопкінз. – Львів : Літопис, 2003. – 256 с.
8. Гриценко І. В. Формування навичок самоосвітньої діяльності студентів педагогічних факультетів в умовах дистанційної освіти. / В.Денисенко, Н. Борисенко, І. Гриценко, Н. Сидоренко. // Social Work and Education Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University (<https://doi.org/10.25128/2520-6230.20.3.7>). – 2020. – С. 325–337.

9. Гура Т.Є. Рефлексивне середовище як чинник розвитку професійної компетентності практичних психологів у системі післядипломної освіти. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/GuraTE.pdf
(Дата звернення 24.04.2024)
10. Гусен Т., Альберт Тайджман // Моніторинг стандартів освіти / за ред. Альберта Тайджмана і Т.Невілла Послтвейта. — Львів : Літопис, 2003. — С. 15—41.
11. Делікатний К.Г. Оцінка знань як органічна частина процесу навчання // Радянська школа. – 1989. – №5.– С.44-50.
12. Державний стандарт початкової освіти. Київ, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018> (дата звернення: 16.07.2024)
13. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 09.09.2024)
14. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія / О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, О. В. Онопрієнко та ін. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 192 с.
15. Дидактична модель професійної діяльності майбутнього фахівця в умовах інноваційного освітнього простору (концептуальний підхід) (І частина): монографія за загальною редакцією професора кафедри педагогіки О.С. Березюк / / за ред. О.С. Березюк. – Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2013. – 200 с.

16. Діяльність молодшого школяра. [Електронний ресурс] http://pidruchniki.com/13761106/psihologiya/diyalnist_molodshogo_shkolyara (дата звернення: 14.04.2024)
17. Діяльність учителя. Педагогіка співробітництва. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Навчальні матеріали онлайн: http://pidruchniki.com/16520205/pedagogika/diyalnist_uchitelya (дата звернення 25.01.2024)
18. Дубяга С.М. Педагогічні технології в початковій школі: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Початкова освіта». Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 160 с.
19. Дяченко Л. М., Постригач Н. О. Особливості професійного розвитку вчителів в країнах ЄС: метод. рекомендації. К.: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2016. 134 с.
20. Енциклопедія освіти / [ред. — В. Кремінь]. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
21. Журавльова Л. О., Сергеева Л. О. Формування самостійності молодших школярів в умовах початкової школи. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. - 2015. № 2. С. 121–125. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2015 (дата звернення 02.05.2024)
22. Заброцький М. Вікова психологія : навч. посіб / М. Заброцький. – К. : МАУП, 1998. – 92 с.
23. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 22.10.2024)
24. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. Філософія: підручник: В 2 ч. Актуальні проблеми сучасності. Київ : «Альтерпрес», 2002. Ч II. 480 с.
25. Калаур С. М. Підготовка майбутніх учителів до оцінювання навчальних досягнень школярів з предметів природничого циклу :

- дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Калаур Світлана Миколаївна. – Тернопіль, 2004. – 259 с.
- 26.Кабан Л. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі / Л. В. Кабан // Електронне наукове фахове видання «Народна освіта». – Випуск № 1 (31). – 2017. – С. 89–95. – URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/&page_id=4471
- 27.Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання: [навчально-методичний посібник] – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 102 с.
- 28.Киричук О.І. Навчальні інтереси молодших школярів / О.І. Киричук – К. : Рад. школа, 1982. – 128 с.
- 29.Ковальчук В.І. Професійний розвиток учителів: зарубіжний досвід Освітня політика. 2015. URL: <http://education.ua.org/ua/porivnyalnapedagogika/485-profesijnij> (Дата звернення: 04.12.2024)
- 30.Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики [колективна монографія] / [Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко та ін.] ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
- 31.Кондратюк О. Інноваційні технології в початковій школі.-К.: Шк. Світ, 2018. – 150с.
- 32.Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Методичні рекомендації / [Бібік Н.М., Савченко О.Я. Байбара, Т.М. Вашуленко М.С. та ін.]. – К.: Початкова школа, 2003. – 127с.
- 33.Концепція «Нова українська школа» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola.compressed.pdf> (Дата звернення: 28.10.2024)

34. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк ; за ред. Л. М. Проколієнко ; упор. В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, О. Т. Губко та ін. – К. : Рад. шк., 1989. – 608 с.
35. Курок О. І. Педагогічні умови та засоби формування оцінювальної компетентності майбутнього викладача вищої школи / О. І. Курок, Павлович Зінченко Володимир, Анатолійович Куртась Сергій // Європейські педагогічні студії. - 2015. - Вип. 5-6. - С. 78-88. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epc_2015_5-6_10. (Дата звернення: 08.09.2023).
36. Куртась С. А. Формування оцінювальної компетентності майбутнього викладача у процесі магістерської підготовки: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.04. Чернігів, 2014. 20 с. 47
37. Легін В. Б. Формування рефлексивних умінь молодших школярів у навчальній діяльності : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2016.
38. Линьова І. О. Педагогічні умови підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до впровадження освітніх інновацій / Київський у-тет ім. Б. Грінченка. Київ, 2012. 245 с.
39. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів освіти // Педагогічна підготовка викладачів ВНЗ : [матеріали міжвузівської науково-практичної конференції]. – Харків : ОВС, 2002. – 164 с.
40. Лутченко Л. І. Основи педагогічного оцінювання: [Навчально-методичний посібник] / Л. І. Лутченко, Н. О. Пасічник. – Кіровоград: Лисенко В. Ф., 2012. – 72 с.

41. Луців С. Слово як засіб оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів у процесі засвоєння української мови / Світлана Луців // Рідне слово в етнокультурному вимірі. – 2013. – С. 516–522. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2013_2013_67.
42. Ляшенко О. І. Актуальні питання формування системи моніторингу якості загальноосвітньої підготовки у контексті запровадження державних освітніх стандартів. У зб. Проведення педагогічного моніторингу якості навчальних досягнень учнів у контексті 12-бальної системи оцінювання//Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції./- Львів 2001. ЛОППО, 2001. с.9- 13
43. Максименко С.Д. Психологічний супровід особистісного розвитку школяра. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Вип. 2. Кам'янець-Подільський : —Аксіомал, 2008. С. 3 – 11.
44. Мієр Т. І. Організація навчально-дослідницької діяльності молодших школярів : монографія / Кіровоград : ФО-П Александрова М. В., 2016. – 424 с.
45. Морзе Н. В. Формувальне оцінювання : від теорії до практики / Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2013. – № 6. – С. 45–57
46. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології: Навч. посібник / А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак. – К.: Просвіта, 2000. – 368 с.
47. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
48. Одерій Л. П. Основи системи контролю якості навчання : Навч. посіб. / Л. П. Одерій. — К. : ІСДО, 1995. — 132 с.
49. Окушко Т. К. Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому громадському об'єднанні //Теоретико-методичні

- проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук, праць. - Кіровоград : „Дмекс-ЛТД“, 2013. - Вип. 17, кн. 2. - С. 44-53.
50. Олійник В.В., Кириченко М.О., Отич М.О. та ін. Проблеми й перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах розбудови Нової української школи. Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні : актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України. Видавничий дім «Сам», 2017. С. 382-391.
51. Онопрієнко О. В. Контрольно-оцінювальна діяльність у новій українській школі: характеристика особистісних досягнень учнів. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2021. № 3(1).
52. Онопрієнко О. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів: сутність і методика здійснення / О. В. Онопрієнко // Український педагогічний журнал. – 2018. – № 4. – С. 36–42
53. Павлютенков Є. М. Моделювання педагогічних процесів / Є. М. Павлютенков // Управління школою. – 2007. – № 10 (166). – С. 2–16.
54. Павлюченко Л. С. Формування готовності майбутніх учителів інформатики до контрольно-оцінювальної діяльності з виколристанням компютерних технологій / Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова. Київ, 2016. 259 с.
55. Паламарчук В. Ф. Педагогічні технології навчання в умовах нової української школи : вектор розвитку. Український педагогічний журнал. 2018. № 3. С. 49–52.
56. Педагогічне оцінювання і тестування. Правила стандарти, відповідальність. Наукове видання / Я. Я. Болюбаш, І. Є. Булах, М. Р. Мруга, І. В. Філончук. – К : Майстер клас, 2007. – 272 с.
57. Покрова С. В. Деякі аспекти формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.,

- Ніжин, 17 жовтня 2019 р. / за заг. ред. Є. І. Коваленко, упоряд. Т. В. Гордієнко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 175–179
- 58.Покрова С. В. Інноваційні технології оцінювання навчальних досягнень учнів Нової української початкової школи. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 25 (2-2018). Ч. 1. С. 143–148.
- 59.Покрова С. В. Концептуальна модель розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти. Науковий Вісник МДУ. Серія «Педагогіка та психологія» : науковий журнал. Мукачєво, 2021. Вип. 1. Т. 7. С. 90–102.
- 60.Покрова С. В. Нова українська школа: упровадження технологій формувального оцінювання в освітньому процесі початкової школи : метод. посібник / уклад. С. В. Покрова; КЗ «ЗОППО» ЗОР. Запоріжжя : Видавництво ТОВ «ПРОФІ ПРИНТ», 2021. 80 с.
- 61.Покрова С. Досвід застосування формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2021. № 5 (41), vol. 2. С. 234–237.
- 62.Покрова С.В. Розвиток оцінювальної компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. 323 с.
- 63.Полякова О. Реалізація компетентнісного підходу в оцінювальній діяльності вчителя початкових класів / О. Полякова // Рідна школа. – 2013. – № 11. – С. 69–72.
- 64.Пометун О.І.; Пироженко Л.В. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання.-К.:А.С.К.,2014. - 192 с.
- 65.Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Tex>

66. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 22.03.2021).
67. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів третіх і четвертих класів Нової української школи: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.09.2020 р. № 1146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1146729-20#Text> (Дата звернення: 20.03.2024).
68. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення: 15.01.2024)
69. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
70. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися [Електронний ресурс] / О.Я. Савченко // Український педагогічний журнал. - № 1. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.iitta.gov.ua/9773/1.pdf> (дата звернення: 23.07.2024)
71. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів / О. Я. Савченко // Наукові записки Малої академії наук України. – 2012. – №.1. – С. 41 – 49.
72. Савченко О.Я. Педагогічні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися / Савченко Олександра Яківна // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С. 85-95
73. Савченко О.Я. Умій вчитися. – К.: Освіта, 1998. – 56 с.

74. Сухомлинський В.О. Інтерес до навчання – важливий стимул навчальної діяльності учнів. – Вибр. твори в 5-ти т. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1980. – С. 7-17.
75. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. / Редкол.: В.М. Столетов (голова) та інші. К.: Рад. школа, 1983. Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки. / Склад і підгот. до друку Е.Д. Дніпров; за ред. О.І. Пискунова (відп. ред.) та інших. 488 с.
76. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с. (Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ)
77. Химинець В.П. Інновації в початковій школі. - Тернопіль: Мандрівець, 2018 - 312 с.
78. Цимбалару А.Д. Нова українська школа: освітній простір учня початкової школи: навчально-методичний посібник. – К.: Видавничий дім “Освіта”, 2020. С.160-174
79. Чайка, В. М., Писарчук, О. Т., Ратушняк, Н. О., Теслюк, О. Я. (2020). Формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи з особливими потребами. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Gospodarki*, 36, 163–177. URL: <http://www.ers.byd.pl/userles/les/ZN%20ERS%20tom%205%202020.pdf> (дата звернення: 11.09.2024)
80. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
81. Яланська С. П. Психологія творчості : навчальний посібник. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2014. 181 с.
82. Янкович О. Освітні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник / Олександра Янкович, Ірина Кузьма. – Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2018. – 266 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, _____, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

20.10.2021

(дата)

(підпис)

(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Тренувальна вправа «Будиночок для голок»

для індивідуального виконання на уроці позакласного читання.

Мета: формувати уміння самоконтролю, взаємоконтролю, само оцінювання; розвивати уважність; виховувати дружелюбність, любов до праці.

Тренуй увагу! Уважна людина помиляється менше.

Прочитай казку, яка має дві частини.

Будиночок для голок

Жили собі три голки, три сестри. Старша Голка була дуже цікава, завжди встромляла свого носа в будь-яку щілину. Середня – дуже непосидюча, весь час стрибала жодної хвилини не могла посидіти спокійно. І обидві не товаришували з Ниткою.

– Я не буду з нею дружити, – казала Старша.

– Вона така довга. – І я не буду з нею товаришувати, – вторувала* їй Середня, – вона завжди плутається.

Отакі були старші сестри. А Молодша дружила з Ниткою, ніколи з нею не розлучалась і завжди була зайнята різними справами: шила, пришивала, зашивала, штопала.

(* Вторувала – повторювала, підспівувала).

Старші сестри сердились на молодшу. Та чи можна так надриватися? Ти ж незабаром зовсім затупишся від цієї роботи! І скільки можна вовтузитися з цією плутаною Ниткою? Коли ж жити для себе?

Але вона їх не слухала і продовжувала робити свою справу. Дивно, але Нитка у неї не плуталась, і сама голка залишилась такою ж блискучою й гострою, як і раніше.

Прочитай продовження казки.

Та якось Старша Голка встромила свого тонкого носа в таку вузьку щілину, що він там надломився. А Середня так стрибнула, що опинилась між дошками підлоги та там і залишилась. Їй спершу навіть сподобалось: "Яке зручне житло!" Та згодом, припадаючи пилюкою і мокнучи під час миття підлоги, Голка почала іржавіти. Ніхто вже не впізнав би в ній колишню модницю.

– Але ж так і я можу загубитися, – подумала Молодша сестра, залишившись одна – однісінька. І вирішила вона побудувати собі будиночок.

Додаток Б

Дидактичні ігри та ігрові ситуації.

Навчальні заняття з розвитку математичних знань та вмінь, загалом, підпорядковуються тій же логіці формування дитини як суб'єкта навчальної діяльності. На заняттях з математики, на основі спеціально організованих практичних дій, в певній послідовності, діти навчаються абстрагуванню геометричної форми, величини, кількісних відносин, а також словесному позначенню цих абстракцій.

З цією метою широко використовуються дидактичні ігри, ігрові ситуації, загадки, вірші, залучаються уривки з казок, оповідань тощо, що, в результаті, допомагає дітям опанувати важкі для них теми, сформувати певні навички і вміння в межах кожної теми.

Один з ефективних засобів розвитку інтересу до навчального предмету, поряд з іншими методами і прийомами, що використовуються на уроках, – дидактична гра. Ще К.Д.Ушинський радив включати елементи цікавості, ігрові моменти в навчальний процес учнів для того, щоб процес пізнання був більш продуктивним. У ході гри учні непомітно для себе виконують різні вправи, де їм самим доводиться порівнювати, виконувати арифметичні дії, тренуватися в усному рахунку, вирішувати завдання. Гра ставить учнів в умови пошуку, пробуджує інтерес до перемоги, отже, діти прагнуть бути швидкими, спритними, чітко виконувати завдання, дотримуватися правил гри. В іграх, особливо колективних, формуються і моральні якості дитини. У ході гри діти вчаться надавати допомогу товаришам, рахуватися з думкою та інтересами інших, стримувати свої бажання. У дітей розвивається почуття відповідальності, колективізму, виховується дисципліна, воля, характер.

Включення в урок ігор та ігрових моментів робить процес навчання цікавим і створює в дітей бадьорий робочий настрій, полегшує подолання труднощів в освоєнні навчального матеріалу. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких вирішується та чи інша розумова задача, посилює інтерес дітей до предмета, до пізнання ними навколишнього світу. Прийоми слухової, зорової, рухової наочності, цікаві питання, завдання-жарти, моменти несподіванки сприяють активізації розумової діяльності.

Під час дидактичних ігор виникають у дитини запитання, завдання, заклик до дії, наприклад: «Хто швидше?», «Відповідай одразу», «Хто вірніше?» тощо. Значна частина ігор дає можливість зробити те чи інше узагальнення, усвідомити правила, які тільки що вивчили, закріпити, повторити отримані знання в системі, усвідомити нові зв'язки, що сприяє більш глибокому засвоєнню вивченого матеріалу.

Багато вправ можна будувати на матеріалі різної труднощі, це дає можливість здійснювати індивідуальний підхід, забезпечувати участь в одній грі учнів з різним рівнем знань. Наприклад, під час вивчення математичних задач, можна дати самостійну роботу у вигляді гри «Хто перший добіжить до фінішу?». А раз це гра, учні відчувають себе вільно, тому впевнено і з цікавістю приступають до роботи. Кожен отримує картку з завданням. Завдання у всіх одне й те саме, але кожен учень отримує різний ступінь допомоги для її виконання. Наприклад, добре підготовленим учням пропонується вирішити завдання з коротким записом, склавши по ньому вираз. Невстигаючим учням – скласти завдання з коротким записом і записати розв'язання повністю, поетапно. Той, хто вирішить завдання швидко і правильно, може вважати себе переможцем. На таких уроках ставиться мета прищепити любов до математики учням з різними інтелектуальними здібностями. Усі намагаються виконати завдання, всі хочуть бути переможцями. На завершення завдання, на дошці можна написати прізвища учнів, які впоралися із завданням. А тим, кому не вдалося вирішити завдання, надається індивідуальна допомога, щоб наступного разу сміливіше розпочинати роботу.

Отже, включення у навчальний процес гри або ігрової ситуації призводить до того, що учні, захоплені грою, непомітно для себе набувають певні знання, уміння і навички з математики. Однак гра не повинна бути самоціллю, а повинна служити засобом розвитку інтересу до предмету, тому при її організації варто дотримуватися наступних вимог:

- 1) Правила гри мають бути простими, точно сформульованими. Матеріал гри повинен бути посильним для всіх дітей.
- 2) Дидактичний матеріал повинен бути простий при виготовленні і використанні.
- 3) Гра цікава в тому випадку, якщо в ній бере участь кожна дитина.
- 4) Підведення підсумків гри має бути справедливим і чітким.

Отже, у процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захоплення грою викликає активну діяльність, до якої залучаються навіть найпасивніші учні. Гра забезпечує необхідні емоційні умови для всебічного, гармонійного розвитку особистості. Коли вчитель використовує на уроці елементи гри, то в класі створюється доброзичлива обстановка, бадьорий настрій, бажання вчитися. Однак, плануючи урок, вчитель має зважати на вік та інтелектуальні можливості учнів, підбирати ігри, які були б їм цікаві і зрозумілі. Під час гри у дітей формуються й закріплюються необхідні вміння, навички, розвиваються здібності, необхідні їм для виконання спочатку навчальних завдань, а в подальшому соціальних, професійних, творчих у майбутньому. У грі відтворюються норми людської життєдіяльності, дотримання яких забезпечує пізнання і засвоєння предметної та соціальної дійсності, інтелектуальний, емоційний та духовний розвиток особистості. Ігрові ситуації на нестандартних уроках.

Одним із шляхів активізації пізнавальної діяльності школярів є використання елементів гри у процесі навчання, зокрема під час проведення нестандартних уроків: урок - казка, урок - аукціон знань, урок – КВК тощо. Опитування учнів, котрі брали участь у таких заняттях, показує, що переважна більшість їх дає їм позитивну оцінку. Щодо вчителів, то можна зустрітися з протилежними поглядами: одні з них вважають такі заняття недоцільними, оскільки вони не дають змоги повною мірою розв'язувати основні освітні завдання, інші, навпаки, схвально ставляться до проведення занять з елементами гри, запевняють, що зростає активізація пізнавальної діяльності учнів, реалізуються принципи гуманізації та гуманітаризації у навчанні .